

З урахуванням зазначених умов, які склалися, в Україні існує реальна можливість удосконалити судово-експертне забезпечення правосуддя шляхом прийняття нового закону, в якому будуть враховані викладені вище положення, а також передачі функцій формування державної політики у цій сфері Міністерству юстиції України та покладення на вказаний орган державного регулювання повноважень щодо:

– розробки базових нормативно-правових актів у сфері судової експертизи (в першу чергу, Закону «Про судово-експертну діяльність», Положення про єдину Експертно-кваліфікаційну комісію; Положення про єдину Дисциплінарну комісію; єдиного Порядку присвоєння кваліфікації судового експерта; Переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей; Вимог щодо організації діяльності та мінімальних вимог щодо матеріально-технічного оснащення, необхідного для проведення кожного з видів судових експертиз (вимог до робочого місяця судового експерта); Порядку здійснення контролю за дотриманням приватними судовими експертами вимог законодавства з питань судово-експертної діяльності; Порядку професійної підготовки судових експертів; Порядку ведення Реєстру судових експертів; Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз; Переліку відповідностей спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, експертним спеціальностям та переліку і обсягу профільних предметів за кожною з експертних спеціальностей.

– забезпечення: організації роботи Координаційної ради з питань судової експертизи; організації діяльності Експертно-кваліфікаційної та Дисциплінарної комісії; ведення Реєстру судових експертів та Реєстру методик проведення судових експертиз.

Тренак Віктор Миколайович,
доцент кафедри кримінального права
і кримінології Львівського національного
університету імені Івана Франка, кандидат
юридичних наук

ПРОТИДІЯ «ЕЛІТНІЙ» КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ НЕЕФЕКТИВНОСТІ

У світі сформувалося дві основні моделі органів, які здійснюють протидію корупції. Перша з них передбачає здійснення цієї функції «звичайними» органами правопорядку (з можливим утворенням у їх структурі спеціалізованих антикорупційних підрозділів). Друга модель характеризується створенням спеціалізованих антикорупційних органів.

У 2014 р. Україна пішла шляхом формування другої моделі і наразі в нашій державі функціонує розгалужена система новостворених антикорупційних органів, які спеціалізуються на здійсненні заходів щодо запобігання корупції, виявлення, припинення

та розслідування (документування) корупційних правопорушень, протидії корупції, судового розгляду справ про корупційні злочини, а також виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних злочинів. До цієї системи входять НАЗК, НАБУ, САП, АРМА, ВАКС. З певними застереженнями до неї можна також віднести ДБР, до компетенції якого серед іншого віднесено розслідування певних категорій корупційних злочинів.

Така система державних органів, безпосередньо включених в антикорупційну діяльність, має як свої позитивні, так і негативні моменти. Головною її перевагою можна вважати вузьку спеціалізацію таких органів, яка забезпечує їх чітко визначену функціональну антикорупційну спрямованість (така діяльність є їхньою основною функцією), а отже потенційно – їхню ефективність. При цьому автономізація спеціалізованих антикорупційних органів слугує вагомим додатковим чинником їхньої незалежності, що є принципово важливим у питаннях протидії корупції – особливо «елітної».

Негативним моментом є те, що, по суті, в Україні створено «замкнуту» систему антикорупційних органів з розслідування та судового розгляду справ про корупційні злочини. Ця «замкнутість» за певних обставин (зокрема, за відсутності дійового цивільного демократичного контролю) може створити передумови для серйозного зловживання такими органами своїми повноваженнями, відходу ними від правових засад діяльності, а отже, призвести до системних порушень прав і свобод людини та громадянина.

Крім того, така система не є всеохоплюючою. Попри створення нових антикорупційних органів, які спеціалізуються на виявленні корупційних злочинів, розслідуванні та судовому розгляді справ про корупційні злочини, протидія корупції залишається однією з функцій багатьох інших суб'єктів безпосередньої правоохоронної діяльності – зокрема, Національної поліції, СБУ, органів прокуратури, Державної фіскальної служби України. Крім того, розгляд справ про певні категорії корупційних злочинів та інших корупційних правопорушень віднесено до компетенції судів загальної юрисдикції (загальних судів).

Тобто, в рамках загальної системи державної влади в Україні фактично створено та функціонує дві автономні підсистеми органів протидії корупції, одну з яких становлять спеціалізовані антикорупційні органи, другу – традиційні органи правопорядку та загальні суди. Безперечно, така модель має право на існування, але вона породжує питання щодо її ефективності – забезпечення належної взаємодії усіх суб'єктів антикорупційної діяльності та координації такої діяльності, виключення дублювання їхніх повноважень, чіткого визначення сфери діяльності (зокрема, в частині підслідності) кожного з таких органів. При чому це стосується як загалом усіх суб'єктів протидії корупції, так і окремо новостворених спеціалізованих антикорупційних органів.

При цьому треба зазначити, що навіть після створення спеціальної триланкової антикорупційної системи (НАБУ, САП,

ВАКС) протидія «елітній» корупції залишається на низькому рівні. Наразі відсутні обвинувальні вироки щодо резонансних справ, до яких була прикута увага суспільства і які розслідувалися чи розглядалися в судах роками. Така ситуація зумовлена низкою факторів, які характеризують як проблеми протидії корупції в Україні загалом, так і протидію «елітній» корупції зокрема.

Перша група факторів стосується здійснення досудового розслідування щодо корупційних злочинів.

До причин такого тривалого розслідування та невисокого рівня результативності можна віднести, зокрема:

відсутність реальної відповідальності за результати розслідування та інтересу слідчого (детектива) до належних результатів розслідування;
відсутність належно підготовлених кадрів, спроможних на високому оперативному та слідчому рівні забезпечувати виявлення та розслідування найбільш небезпечних та глибоко законспірованих корупційних схем за участі топ-чиновників;

відсутність у діяльності спеціалізованих антикорупційних органів політики пріоритетів, яка б забезпечувала концентрацію зусиль цих органів на запобіганні, виявленні та розслідуванні найбільш небезпечних корупційних злочинів;

можливий вплив керівництва органів правопорядку на слідчого (детектива) і хід розслідування, оскільки законодавчо визначений принцип незалежності слідчого на практиці значною мірою є фікцією;

неефективність функціонування спеціалізованих антикорупційних органів, яка зумовлена безсистемним підходом та непродуманістю щодо їх утворення;

політизованість органів правопорядку (у тому числі антикорупційних органів) та ангажованість їх керівництва, що нейтралізує такі принципи їхньої діяльності як політична нейтральність, незалежність, неупередженість, верховенство права, законність, справедливість;

відсутність або обмеженість належної оперативної інформації про найбільш небезпечні корупційні злочини (схеми), зумовлена звуженням сфери застосування Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» у кримінальному провадженні;

використання можливостей антикорупційних органів з метою впливу на політичних опонентів чи бізнес-конкурентів (зокрема, через відносно простий механізм початку досудового розслідування), що уможливорює виконання такими органами завдань і досягнення цілей, які не передбачені законом.

Друга група факторів пов'язана з процесуальним керівництвом досудовим розслідуванням кримінальних корупційних правопорушень. Серед них можна виокремити:

неналежний контроль за роботою прокурорів процесуальних керівників;

незавершеність реформи органів прокуратури, яка затягнулася на тривалий час, що унеможливує ефективне виконання ними своїх функцій;

відсутність дієвих процесуальних гарантій незалежності прокурора у кримінальному провадженні;

недостатньо високий рівень кваліфікації певної частини прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво у справах про корупційні злочини.

Третя група факторів стосується здійснення судочинства у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів. Серед них можна виокремити:

відсутність усталеної судової практики щодо розгляду корупційних справ, відсутність сталості у правових позиціях Верховного Суду;

наявність процесуальних можливостей для зловживаннями правами учасниками кримінального провадження, і як наслідок затягування судового розгляду;

затягування судового розгляду самими судами через певні застереження щодо постановлення вироків щодо корупціонерів, особливо – високопоставлених;

«кадровий голод» у судовій системі, який зумовлений перманентним реформуванням судової влади та тривалим нездійсненням процедури добору суддів. Це призвело до певного «паралічу» судової системи та неспроможності у розумні строки розглядати справи про корупційні злочини;

відсутність ефективного механізму щодо притягнення суддів до відповідальності, а також дієвих профілактичних запобіжників щодо зловживання ними своїми повноваженнями, особливо з урахуванням визнання неконституційною ст. 375 КК;

складність судового розгляду багатьох справ про корупційні злочини через значний обсяг матеріалів, наявність великої кількості учасників корупційних схем тощо.

Низька результативність діяльності спеціалізованих антикорупційних органів також пов'язана з: надзвичайно високим рівнем корупції в Україні (що здійснює великий вплив на ключові економічні, політичні, правові процеси, у тому числі антикорупційну діяльність держави); високим рівнем корумпованості правоохоронної та судової систем; відсутністю реальної політичної волі посправжньому і системно протидіяти корупції (передусім елітній корупції), незважаючи на статус суб'єктів корупції. До того ж протидія корупції може бути успішною лише у суспільстві, у якому панує нетерпимість до корупції як соціального зла.